

VALUES AND PRINCIPLES IN ILIA CHAVCHAVADZE'S THOUGHT: INTERPRETATION IN THE MODERN ECONOMIC CONTEXT

Copyright © 2025 the Author/s

Peer review method: Double-Blind

Accepted: May 7, 2025

Published: June 2, 2025

Original scientific article

DOI suffix: 10.36962/NEC20022025-25

Shota Veshapidze

Doctor of Economic Sciences,

Associate Professor,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0933-3648>

E-mail: shota.veshapidze@tsu.ge

ABSTRACT

Research Objective: The intellectual legacy of Ilia Chavchavadze, one of the most prominent public figures of the 19th century, represents a comprehensive doctrine concerning the formation and development of Georgia as an independent and progressive state. Chavchavadze strongly emphasized the protection of fundamental values — homeland, language, and faith — which he regarded as essential prerequisites for strengthening national identity. His vision encompassed cultural, political, and economic dimensions and clearly outlined the country's path toward European orientation.

The primary objective of this study is to analyze Ilia Chavchavadze's economic views in relation to European values, adapted to contemporary realities. The research aims to highlight those aspects of his thinking that remain relevant today and serve as important resources for addressing the strategic challenges facing the country.

Methodological Approach: This research is based on an in-depth analysis of Ilia Chavchavadze's works, in which several key themes are distinctly emphasized: the value-based assessment of economic development, the paramount importance of national interests, the significance of private property and competition, the advancement of the agrarian sector, international trade relations, strategies for attracting investments, issues related to the global division of labor, principles of functioning for state and local self-governance, the transformation of economic thought in the context of globalization, and the search for optimal models that merge national and European values.

The analysis employs various scientific methods, including historical and evolutionary development approaches, logical-deductive and inductive reasoning, comparative analysis, and synthesis. The study also incorporates the perspectives of authoritative researchers whose views align with Chavchavadze's intellectual framework.

Key Findings and Applications: Over a century ago, Ilia Chavchavadze laid the foundation for a methodology of studying economic processes based on value-driven and ethical analysis approaches. His insights possess not only theoretical depth but also practical applicability, which remains highly relevant both for conducting modern research and for implementing its outcomes in practice.

Chavchavadze's ideas can be effectively applied in various ways to assess contemporary economic challenges, enabling the formulation of alternative and scientifically grounded solutions.

Keywords: value-based foundation of economic development; participation in the global division of labor; values and objectives of the European Union; adaptation to national needs.

REFERENCES:

1. Abesadze, R. and Veshapidze, S. (2017). Development of economic science in Georgia. "Ekonomisti" #4, vol. XIII. Pp. 6–11.
2. Batiashvili, E. (2017). *Principles of Ilia Chavchavadze's common ground theory*. New Economist, (48), 95–100. [In Georgian]
3. Bedianashvili, G. (2018a). CULTURE AS A FACTOR OF KNOWLEDGE ECONOMICS WITH PARADIGMATIC CHANGES IN SYSTEMIC INSTITUTIONAL CONTEXT. Globalization and Business, 3(6), 58–66. [In Georgian] <https://doi.org/10.35945/gb.2018.06.007>
4. Bedianashvili, G. (2018b). KNOWLEDGE ECONOMY, ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AND CULTURE FACTOR IN MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION: CHALLENGES FOR GEORGIA. Globalization and Business, 3(5), 32–37. <https://doi.org/10.35945/>
5. Berishvili, Kh. (2017). *Ilia Chavchavadze on women's rights*. New Economist, (48), 95–100. [In Georgian]
6. Buadze, T. (2017). *Christian values and the social structure of Georgia according to Ilia Chavchavadze*. Guli Gonieri [Wise Heart], 18, 24–42. [In Georgian]
7. Buadze, T. (2020). *Christianity and Georgia – Ilia Chavchavadze's liberal choice*. Dialogue, 1(10), 21–41. [In Georgian]
8. Chavchavadze, I. (1997). *This I Say and Cry Aloud* (G. Lobzhanidze & N. Gabunia, Eds.). Kutaisi. [In Georgian]
9. Chavchavadze, I. (1860). A few words about the translation of "The Madman." In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 5, pp. 11–31). Tbilisi: Metsniereba, 1991. [In Georgian]
10. Chavchavadze, I. (1862–1863, January 12). *On "Georgian Messenger"*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 5, pp. 119–134). Tbilisi: Metsniereba, 1991. [In Georgian]
11. Chavchavadze, I. (1888, December 10–13). *Negation among us*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 5, pp. 451–458). Tbilisi: Metsniereba, 1991. [In Georgian]
12. Chavchavadze, I. (Before May 10, 1878). *The Society for the Aid of Needy Students*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 6, pp. 215–218). Tbilisi: Metsniereba, 1997. [In Georgian]
13. Chavchavadze, I. (1879, January). *Domestic review (The Eastern question and us. Are we of any value to others or not...)*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 6, pp. 241–262). Tbilisi: Metsniereba, 1997. [In Georgian]
14. Chavchavadze, I. (1877–1881). *Life and law*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 6, pp. 340–421). Tbilisi: Metsniereba, 1997. [In Georgian]
15. Chavchavadze, I. (1881, April 27). *Domestic review (...The example of the Slavs... What should our youth prepare for?... Our program...)*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 6, pp. 459–473). Tbilisi: Metsniereba, 1997. [In Georgian]
16. Chavchavadze, I. (1882). *Domestic review. Mr. Meissner's project*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 7, pp. 26–79). Tbilisi: Ilia's Fund, 2005. [In Georgian]
17. Chavchavadze, I. (1887). *The importance of moral purity for the nation's future*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 245–248). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
18. Chavchavadze, I. (1887). *Equality before the law as the cornerstone of a properly structured society*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 346–349). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
19. Chavchavadze, I. (1887). *Customs policy in Europe, free trade, and protectionism*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 385–401). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
20. Chavchavadze, I. (1887). *The benefits of mutual aid societies established in England*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 407–410). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
21. Chavchavadze, I. (1887). *What is freedom*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 441–444). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
22. Chavchavadze, I. (1887). *The necessity of knowing the law and using it as protection*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 446–448). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
23. Chavchavadze, I. (1887). *France's moral strength lies in love of the homeland*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 619–621). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
24. Chavchavadze, I. (1887). *For self-initiative*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 9, pp. 652–657). Tbilisi: Ilia's Fund, 2006. [In Georgian]
25. Chavchavadze, I. (1888). *The lack of higher education institutions in the South Caucasus*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 10, pp. 315–318). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]
26. Chavchavadze, I. (n.d.). *Equality of ranks*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 10, pp. 371–373). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]
27. Chavchavadze, I. (1888). *The nation is history*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 10, pp. 385–390). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. (p. 387 — "A son must know where and why his father stopped...") [In Georgian]
28. Chavchavadze, I. (1888). *A man must first be a*

man. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 10, pp. 391–394). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. (Manhood, philanthropy, compassion, sympathy.) [In Georgian]

29. Chavchavadze, I. (1889). *Europe's militarism and America's future*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 11, pp. 110–112). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

30. Chavchavadze, I. (1889). *Change of government in Brazil*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 11, pp. 385–389). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

31. Chavchavadze, I. (1889). *Asia then and now*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 11, pp. 411–415). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

32. Chavchavadze, I. (1889). *Contemporary Persia*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 11, pp. 415–420). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

33. Chavchavadze, I. (1889). *The book from the crossing*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 11, pp. 421–429). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

34. Chavchavadze, I. (1892). *Domestic review*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 12, pp. 120–125). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

35. Chavchavadze, I. (1893). *Our village economy and the need for cooperation*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 12, pp. 126–130). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

36. Chavchavadze, I. (1893). *Our opinion on the education system (letter to the editorial office)*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 12, pp. 156–164). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

37. Chavchavadze, I. (1893). *Concerns of our country's economic life*. In *Collected Works in Twenty Volumes* (Vol. 12, pp. 201–203). Tbilisi: Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

38. Chavchavadze, I. (1892). *Domestic review*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 12, pp. 120–125). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

39. Chavchavadze, I. (1893). *Our village agriculture and the need for cooperation*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 12, pp. 126–130). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

40. Chavchavadze, I. (1893). *Our opinion on the system of education and upbringing (A letter to the editorial office)*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 12, pp. 156–164). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

41. Chavchavadze, I. (1893). *Concern for the economic life of our country*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 12, pp. 201–203). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

42. Chavchavadze, I. (1896). *Domestic review of the year 1895*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 13, pp. 160–166). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

43. Chavchavadze, I. (1897). *The shortcomings of public life and their economic causes*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 13, pp. 414–453). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

44. Chavchavadze, I. (1896). *On the death of Bishop Gabriel*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 13, pp. 210–213). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

45. Chavchavadze, I. (1896). *Speech delivered at the Gelati Monastery on the day of Bishop Gabriel's burial*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 13, pp. 214–219). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

46. Chavchavadze, I. (1897). *Spiritual impoverishment and society's indifference*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 13, pp. 236–237). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

47. Chavchavadze, I. (1897). *The old and new in our economic life*. In *Complete works in twenty volumes* (Vol. 13, pp. 481–485). Ilia's Fund, 2007. [In Georgian]

48. Chinchaladze, N. (2017). *Ilia's path*. *New Economist*, (48), 95–100. [In Georgian]

49. Chikhladze, N. (2007). On some issues of understanding Orthodox values in economic relations. *Economic Profile*, 2(2), 32–36. <http://www.economicprofile.org/article/1217> [In Georgian]

50. Chikhladze, N. (2009). On the issue of Orthodox understanding of labor and entrepreneurial ability. *Economic Profile*, 4(1). <http://www.economicprofile.org/article/1195> [In Georgian]

51. Chkhikvaidze, G. (2017). Ilia Chavchavadze's perspective on economy and the state. *New Economist*, (48), 101–104. [In Georgian]

52. Doreuli, N. (2017). German trace – Ilia and Arthur Leist. *New Economist*, (48), 95–100. [In Georgian]

53. Gogiashvili, O. (2017). Ilia – The founder of liberal thinking in Georgia (Freedom and private property). *New Economist*, (48), 95–100. [In Georgian]

54. CONSOLIDATED VERSION OF THE TREATY ON EUROPEAN UNIONEN 26.10.2012 Official Journal of the European Union C 326/13.

55. Gvelesiani, M., & Veshapidze, S. (2016). European Values: What Can We Implement from Them and How Can We Implement Them in Georgia. *Globalization & Business*. (1). 40–46. [In Georgian]

56. Gvelesiani, M., & Veshapidze, S. (2016). Values: Limits and Contradictions. *Globalization & Business*, (1). 35–39. [In Georgian]

57. Janelidze, O. (2017). Ilia Chavchavadze's liberal views. *New Economist*, (48), 48–52. [In Georgian]

58. Karchava, L. (2017). Ilia Chavchavadze's views on foreign investments and modernity. *New Economist*, (48), 81–83. [In Georgian]

59. Karchava, L., Veshapidze, S., & Chiabrishvili, K.

(2023). Economic perspective of establishing strategic partnership between China and Georgia. *The New Economist*, 18(3), 7-2.

60. Karchava, L., Veshapidze, S., & Tsikelashvili, S. (2025). Georgia's Perspective in the Context of Developing Economic Relations between China and the European Union. *The New Economist*, 20(1), 8-23.

61. Kharitonishvili, J. (2017). Ilia Chavchavadze on the economic principles of liberalism and protectionism. *New Economist*, (48), 73-80. [In Georgian]

62. Khonelidze, N. (2017). Reincarnation of Georgian historical consciousness in the phenomenon of Ilia Chavchavadze (for contemporary understanding). *New Economist*, (48), 58-67. [In Georgian]

63. Koguashvili, P. (2013). *Ilia Chavchavadze through the eyes of an economist*. Tbilisi: Meridiani. [In Georgian]

64. Kvaratskhelia, M. (2017). Ilia and the present. *New Economist*, (48), 89-91. [In Georgian]

65. Mari, N. (1906). *History of Georgia: A cultural-historical outline* [in Russian]. Tbilisi: Metsniereba Publishing. Retrieved from https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003736495/

66. Mtchedlishvili, Z. (2017). Ilia Chavchavadze on Georgia's international economic specialization. *New Economist*, (48), 84-88. [In Georgian]

67. Papava, V. (2001). *Georgia's international economic function*. *Social Economy*, (5). [In Georgian].

68. Papava, V. (2016). Georgia's Choice: The European Union or the Eurasian Economic Union. GFSIS, Expert Opinion, 57, <https://gfsis.org.ge/files/library/opinion-papers/57-expert-opinion-eng.pdf>

69. Papava, V. (2019). *Goeconomic Challenges of Georgia's Transit Function*. *Caucasus Economic and Social Analysis Journal*, 11(1), 7-18.

70. Papava, V. (2020a). Becoming European: Challenges for Georgia in the Twenty-First Century. *iUniverse*. Bloomington.

71. Papava, V. (2020b). Georgia's European Way During the Period of Pandemic Deglobalization. Rondeli Blog, August 6, <https://gfsis.org.ge/blog/view/1091>

72. Shengelia, T. (2017). *Fundamental methodological issues of Ilia Chavchavadze's economic doctrine and its relevance today*. *New Economist*, (48), 68-73. [In Georgian].

73. Sheshelidze, P. (2017). *In search of the real Ilia*. *New Economist*, (48), 10-11. [In Georgian].

74. Shikhashvili, G. (2018). *Synergistic aspects of socio-economic and administrative activity in the work and legacy of the Bishop of Imereti, Saint Gabriel*. *Economic Profile*, 13(1). [In Georgian].

Profile, 13(1). [In Georgian].

75. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)

76. Sichinava, A., Chikava, M., Veshapidze, S., Sekhniashvili, D., & Pailodze, N. (2013). Realities of internationalization of higher education in Georgia.

77. Silagadze, A. (2009). Aspects of economic doctrines in feudal Georgia - Historical and economic sciences in the past and present. Moscow

78. Silagadze, A., Atanelishvili, T. (2010). Aspects of economic doctrines in Georgia. Peninsula University of Technology, Business and Informatics. San Francisco (USA).

79. Silagadze, A. (2011). Economic Teachings, Ilia Chavchavadze and Modernity- "Actual problems of Historical and economic Teachings". "VZFEI", pp.71 -77.

80. Silagadze, A., Atanelishvili, T., & Silagadze, N. (2022). Covid Depression and Search for a New Paradigm. *Bull. Georg. Natl. Acad. Sci*, 16(1).

81. Veshapidze, Sh. (1999). *The methodology of Ilia Chavchavadze's economic research and current issues of modern economic development* (296 pp.). Tbilisi Socio-Economic Institute. ISBN 99928-0-015-1. [In Georgian].

82. Veshapidze, Sh. (2017a). *Ilia Chavchavadze's concept of universal welfare oriented toward European values*. *New Economist*, (48), 95-100. [In Georgian].

83. Veshapidze, S. (2017b). THE TRADITIONS ORIENTATED ON EUROPEAN VALUES IN GEORGIA. *Sciences of Europe*, (13-4), 14-18.

84. Veshapidze, S., & Mchedlishvili, Z. (2021). Ilia Chavchavadze about competition. *World economy and international economic relations*, Vol. 4. Pp. 91-95.

85. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2021). Institutional Evolution of Higher Education in Georgia. *The New Economist*, 16(2), 1-1. DOI: <https://doi.org/10.36962/NEC6102202133>

86. Veshapidze, S., & Zoidze, G. (2022). Value Choices of the Community in the Context of the COVID-19 Pandemic. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6373197>

87. Veshapidze, S., Zubiashvili, T., & Chiabrishvili, K. (2021). Globalization and New Opportunities for Georgia. *Globalization and Business*. 12, 32-36. <https://doi.org/10.35945/gb.2021.12.003>

88. Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2022). The Modern Economy and Values. *Cambridge Scholars Publishing*. P. 125.

ღირებულებები და ფასეულობები ილია ჭავჭავაძის შეხედულებებში: ინტერპრეტაცია თანამედროვე ეკონომიკურ კონტექსტში

შოთა ვეშაპიძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ.ფოსტა: shota.veshapidze@tsu.ge

აბსტრაქტი

კვლევის მიზანი: მე-19 საუკუნის ერთ-ერთი გამორჩეული საზოგადო მოღვაწის, ილია ჭავჭავაძის ინტელექტუალური მემკვიდრეობა წარმოადგენს კომპლექსურ სწავლებას საქართველოს, როგორც დამოუკიდებელი, პროგრესისკენ მიმართული სახელმწიფოს, ფორმირებისა და განვითარების შესახებ. ჭავჭავაძე ხაზგასმით აღნიშნავდა ფუნდამენტური ღირებულებების – მამულის, ენისა და სარწმუნოების — დაცვას, რაც ეროვნული იდენტობის განმტკიცების აუცილებელ პირობას წარმოადგენდა. მისი ხედვა მოიცავდა როგორც კულტურულ და პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ განზომილებებს და ცხადად განსაზღვრავდა ქვეყნის ევროპული ორიენტაციის გზას. წარმოდგენილი კვლევის მთავარი მიზანია ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკური შეხედულებებისა და ევროპული ღირებულებების ურთიერთმიმართების თანამედროვე რეალობის მიხედვით გაანალიზება. კვლევაში შევეცდებით, გამოვკვეთოთ ის ასპექტები, რომლებიც დღესაც რელევანტურია და ქვეყნის წინაშე არსებული სტრატეგიული ამოცანების გადასაჭრელად მნიშვნელოვანი რესურსია.

მეთოდოლოგიური მიდგომა: ეს კვლევა ეფუძნება ილია ჭავჭავაძის ნაშრომების ღრმად გაანალიზებას, სადაც თვალსაჩინოდ გამოირჩევა რამდენიმე საკვანძო თემატიკა: ეკონომიკური განვითარების ფასეულობითი შეფასება, ეროვნული ინტერესების უმნიშვნელოვანესად წარმოჩენა, კერძო საკუთრებისა და კონკურენციის მნიშვნელობა, აგრარული სექტორის წინსვლა, საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები, ინვესტიციების მოზიდვის სტრატეგიები, შრომის გლობალური განაწილების საკითხები, სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ფუნქციონირების პრინციპები, გლობალიზაციის ფონზე ეკონომი-

კური აზროვნების ტრანსფორმაცია და ეროვნული და ევროპული ღირებულებების შერწყმის ოპტიმალური მოდელების ძიება.

ანალიზისას გამოყენებულია სხვადასხვა სამეცნიერო მეთოდი, მათ შორის ისტორიული და ევოლუციური განვითარების მიდგომები, ლოგიკურ-დედუქციური და ინდუქციური მსჯელობები, შედარებითი ანალიზი და სინთეზი. კვლევაში ასევე გათვალისწინებულია ჭავჭავაძის ხედვებთან შესაბამისობაში მყოფი ავტორიტეტული მკვლევრების მოსაზრებები.

ძირითადი შედეგები და გამოყენება: ილია ჭავჭავაძემ უკვე საუკუნეზე მეტი ხნის წინ შექმნა საფუძველი ეკონომიკური პროცესების კვლევის მეთოდოლოგიისთვის, რომელსაც საფუძვლად დაედო ღირებულებითი და ფასეულობითი ანალიზის მიდგომები. მისი მოსაზრებები თეორიულთან ერთად პრაქტიკულ სარგებლიანობასაც ატარებს, რაც ძალზე აქტუალურია როგორც თანამედროვე კვლევების განხორციელების, ისე პრაქტიკაში მათი დანერგვის კუთხით. ილია ჭავჭავაძის იდეები მრავალი თვალსაზრისით შესაძლოა ეფექტიანად იქნეს გამოყენებული დღევანდელი ეკონომიკური პრობლემების შესაფასებლად, რაც შესაძლებელს ხდის ალტერნატიული და მეცნიერულად გამყარებული გადაწყვეტილებების მიღებას.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური განვითარების ფასეულობითი საფუძველი; შრომის გლობალურ დანაწილებაში მონაწილეობა; ევროკავშირის ღირებულებები და მიზანი; ერის საჭიროებებზე მორგება.

შესავალი

საქართველოს ისტორიაში ეროვნული თვითმყოფადობის დაცვა ყოველთვის რთულ გამოწვევად რჩებოდა, თუმცა ქართველი ხალხი მუდმივად ახე-

რხედა თავის გადარჩენას. მე-19 საუკუნეში ილია ჭავჭავაძემ შექმნა სისტემური და უნივერსალური ხედვა იმისა, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს საქართველო დამოუკიდებელ, განვითარებულ და ღირსეულ პარტნიორად გლობალურ სივრცეში. ამ მიზნის მისაღწევად აუცილებელია ძირითად ღირებულებებზე, მათ შორის ეკონომიკურ პრინციპებზე დაყრდნობა, თანამედროვე რეალობის გათვალისწინებით. ჭავჭავაძის თვალსაზრისი ეკონომიკისა და ევროპული ღირებულებების ურთიერთკავშირზე დღესაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და მისი ადაპტირებული გამოყენება დაეხმარება საქართველოს სახელმწიფოებრივი ცნობიერების გაძლიერებას, ეკონომიკური ინტერესების დაცვასა და ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებას.

ილია ჭავჭავაძის შეხედულებები არა მხოლოდ ეპოქის გამოწვევებზე პასუხის გაცემას ისახავდა მიზნად, არამედ გარკვეულწილად ემყარებოდა იმ ევროპულ ღირებულებებს, რომლებიც საბაზრო ეკონომიკას, საკუთრების უფლებას, ინდივიდუალურ შრომას და სოციალურ პასუხისმგებლობას ეფუძნებოდა. თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ რეალობაში სულ უფრო მეტად იზრდება ინტერესის ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკური იდეების ანალიზის მიმართ. მისი მოსაზრებები არა მხოლოდ ისტორიულად მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მიდგომების გამოხატულებაა, არამედ დღესაც მნიშვნელოვან საკვანძო საკითხებს უკავშირდება, განსაკუთრებით ევროპული და ეროვნული ღირებულებების ურთიერთშეჯერების თვალსაზრისით, რაც მას თანამედროვე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დისკურსში განსაკუთრებულ აქტუალობას ანიჭებს.

ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკური ხედვები წარმოადგენს სისტემურად ჩამოყალიბებულ და ღირებულებითი საფუძვლებით განმტკიცებულ კონცეპტუალურ ჩარჩოს, რომელიც საქართველოს, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს, განვითარებას ემსახურება. მისი აზრით, ეკონომიკა არ შეიძლება განიხილებოდეს მხოლოდ მატერიალური კეთილდღეობის თვალსაზრისით. ეკონომიკა სახელმწიფოს თვითმყოფადობის, ეროვნული იდენტობისა და სოციალური სამართლიანობის უზრუნველყოფის საფუძველია.

ღირებულებები, როგორც

ბზამკვლავი პრინციპები

"ღირებულება" არის ფილოსოფიური და სოციალური კატეგორია. ნიკო მარი აღნიშნავდა,

რომ ქართული ეკლესია წარმოადგენს საერთო, ნაციონალურ ინსტიტუტს, რომელიც ასახავს ქართველთა საერთო ღირებულებებს. (მარი, 1906). შლომ შვარცის მიხედვით, ღირებულებები წარმოადგენს ინდივიდის ან საზოგადოების რწმენებისა და თვალსაზრისების სისტემას, რომელიც განსაზღვრავს, რა არის მნიშვნელოვანი ან სასურველი ცხოვრებაში. ისინი მოქმედებენ როგორც გზამკვლევი პრინციპები ადამიანების ქცევისთვის და გადაწყვეტილებების მიღებისთვის. (Schwartz, 1992). ლექსიკონი-ცნობარი სოციალურ მეცნიერებებში, განმარტავს რომ ღირებულების ფილოსოფიური თეორიის შექმნა უკავშირდება ლოცვასა და კოჰენის სახელებს, ხოლო ღირებულების სოციალური თეორია სრულყოფილად ჩამოაყალიბა მაქს ვებერმა. ღირებულება არის ყოველივე ის, რასაც მნიშვნელობა აქვს ადამიანთა მოღვაწეობისათვის. იგი მოიცავს სულიერ იდეალებს, ზნეობრიობის ნორმებსა და პრინციპებს, პოლიტიკურ და სამართლებრივ ურთიერთობებსა და ა.შ. სოციალური ღებები ის ფუნდამენტური ნორმებია, რომლებიც უზრუნველყოფს სოციალური სისტემის მთლიანობას, რამდენადაც მასში გამოიხატება განსაზღვრული სულიერი ფასეულობების განსაკუთრებული მნიშვნელობა მოცემული სისტემის არსებობისა და განვითარებისათვის. იგი ჯერ არ განხორციელებულა, მაგრამ სინამდვილის მიმართ მნიშვნელობს. იგი მიზან-საშუალებათა სფეროა, რომელშიც მიზნები ბატონობს და მომავლისკენაა მიმართული. ეპოქათა ცვალებადობის პროცესში ადგილი აქვს ღ-თა შეცვლას ან გადაფასებას. არსებობს ღ-თა სრული გადაფასების, მათი მსხვერვის, უარყოფის პროცესიც. (ლექსიკონი-ცნობარი სოციალურ მეცნიერებებში. <http://dictionary.css.ge/content/value>).

ქართულ ენაში "ღირებულებები" და "ფასეულობები" ხშირად სინონიმებად გამოიყენება, მაგრამ ზოგჯერ "ღირებულება" აღნიშნავს პრინციპებს ან ეთიკურ ნორმებს, ხოლო "ფასეულობა" შეიძლება აღნიშნავდეს იმას, რასაც ადამიანი მნიშვნელობას ანიჭებს. ინგლისურად და რუსულად ეს სხვაობა ჩვეულებრივ ერთ სიტყვაში, „Values“ და „ценности“ – იკრებიება. რუსული ფრაზა „Ценности и достоинства“ ინგლისურად ითარგმნება როგორც „Values and virtues.“ მისი ქართული თარგმანია – „ღირებულებები და სათნოებები.“ „Values“ ნიშნავს ადამიანის ან საზოგადოების მიერ მნიშვნელოვანად მიჩნეულ პრინციპებს (მაგ. პატიოსნება, თავისუფლება, თანაბრობა), „Virtues“ ნიშნავს ზნეობრივ ღირსებებს ან

დადებით თვისებებს, როგორც კეთილშობილება, სიმამაცე, თავშეკავება. ესე იგი, „values and virtues“ ერთად ასახავს როგორც ეთიკურ პრინციპებს, ასევე პიროვნულ ღირსებებს.

ღირებულებები წარმოადგენს ადამიანური მსოფლმხედველობის ფუნდამენტურ პრინციპებს, რომლებიც წარმართავენ მის არჩევანსა და ქცევას, მაშინ როდესაც სათნოებები განასაზიერებს ინდივიდის მორალურ და ეთიკურ თვისებებს, რაც საშუალებას აძლევს მას ღირებულებების პრაქტიკულ გამოვლენას. ამ კონტექსტში, ღირებულებები ფუნქციონირებს როგორც აბსტრაქტული და მიზნობრივი რწმენათა სისტემა, ხოლო სათნოებები წარმოადგენს მათ გამოხატულებას კონკრეტულ ქმედებებსა და ურთიერთობებში. სხვა სიტყვებით, ღირებულებები განსაზღვრავს, რას მიიჩნევს ადამიანი სწორად, და სათნოებები ასახავს, როგორ მოქმედებს ის ამ რწმენის შესაბამისად.

ილია ჭავჭავაძე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ღირებულებებს და მათ ადამიანური ცხოვრების საძირკველად მიიჩნევდა. მისი აზრით, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ ისეთი ზნეობრივი ღირებულებებია აღსანიშნავი, როგორცაა **სიკეთე, სიყვარული, სამართლიანობა, ჭეშმარიტება, სულგრძელობა და თანადგომა**. მისთვის განსაკუთრებით არსებითი იყო ის ღირებულება, რომელიც მეცნიერებისა და რელიგიის ჰარმონიულ თანაარსებობაში ვლინდებოდა. ჭავჭავაძის თვალსაზრისით, გაბრიელ ეპისკოპოსი „...სარწმუნოებას ამეცნიერებდა და მეცნიერებას ასარწმუნოებდა.“ (ჭავჭავაძე, 1896). სწორედ ამ ერთიანობაში იკვეთება ჭეშმარიტი სიბრძნისაკენ მიმავალი გზა და ობიექტური რეალობის წვდომის შესაძლებლობა. ამ კონტექსტში, მეცნიერებისა და სარწმუნოების შერიგება განიხილება არა როგორც მექანიკური შერწყმა, არამედ როგორც სულიერი და ინტელექტუალური სინთეზი, რომელიც ადამიანის სრულყოფის აუცილებელ საფუძველს წარმოადგენს. გაბრიელ ეპისკოპოსის მოღვაწეობა, მისი პიროვნება ილია ჭავჭავაძემ შეაფასა, როგორც ღრმა სულიერი მისიის მატარებელი, რომლის არსს „კაცთათვის მსახურება“ წარმოადგენს. ამასთან, ილია ხაზგასმით აღნიშნავს ეპისკოპოს გაბრიელის ორი უმნიშვნელოვანესი თვისება: მის თანადგომას საკუთარი ერის წინაშე — ტკივილისა და სიხარულის გაზიარებით — და მისი ენობრივ-კულტურული მისიის აღქმას, რაც მშობლიური ენისადმი ერთგულებითა და მისი დაცვისთვის განეულ დაუღალავ ღვაწლით გამოიხატება.

ილია ჭავჭავაძე ადამიანის პიროვნულ ღირებულებას შეფასებისას პირველ რიგში ყურადღებას აქცევდა მის მორალურ და ზნეობრივ ფასეულობებს — როგორც სხვების, ისე საკუთარი თავის მიმართ. მისი აზრით, მხოლოდ ის ინდივიდი შეიძლება ჩაითვალოს სრულყოფილ ადამიანად, ვის შინაგან ბუნებაშიც გამოხატულია ადამიანის საუკეთესო თვისებები. ამ კონტექსტში ილია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ისეთ ფუნდამენტურ ეთიკურ და სოციალურ პრინციპებს, როგორცაა: **საკუთარ და სხვის პიროვნულ ღირსებაზე დაფუძნებული პატივისცემა, სამართლიანობისა და კანონიერების ერთგულება, წესრიგისადმი პასუხისმგებლობა, სხვისი საკუთრების დაფასება, შრომისადმი კეთილგანწყობა, ასევე დაზოგვისა და მოფრთხილების უნარი**. ამასთანავე, მისთვის განსაკუთრებული ღირებულება ჰქონდა **ოჯახისა, თანამემამულისა და სამშობლოსადმი ერთგულ დამოკიდებულებას**, რაც ილიას კონცეფციით, სრულყოფილი მოქალაქის და ზნეობრივად განვითარებული ადამიანის, „კაიკაცის“ ძირითად მახასიათებლად აღიქმებოდა. (ჭავჭავაძე, 1879 წ., იანვარი).

ილია ჭავჭავაძე ადამიანის პიროვნებასაც ღირებულებებით, მის ღირსებით აფასებდა. პირველ რიგში, როგორც სხვების, ისე საკუთარი თავის მიმართ, ყურადღებას აქცევდა მორალურ და ზნეობრივ ფასეულობებს, რაც „კაცად გახდომას“ განაპირობებს. მისი აზრით, მხოლოდ ის ინდივიდი შეიძლება ჩაითვალოს სრულყოფილ ადამიანად, ვის შინაგან ბუნებაშიც გამოხატულია ადამიანის საუკეთესო თვისებები. ამ კონტექსტში ილია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ისეთ ფუნდამენტურ ეთიკურ და სოციალურ პრინციპებს, როგორცაა: **საკუთარ და სხვის პიროვნულ ღირსებაზე დაფუძნებული პატივისცემა, სამართლიანობისა და კანონიერების ერთგულება, წესრიგისადმი პასუხისმგებლობა, სხვისი საკუთრების დაფასება, შრომისადმი კეთილგანწყობა, ასევე დაზოგვისა და მოფრთხილების უნარი**. ამასთანავე, მისთვის განსაკუთრებული ღირებულება ჰქონდა **ოჯახისა, თანამემამულისა და სამშობლოსადმი ერთგულ დამოკიდებულებას**, რაც ილიას კონცეფციით, სრულყოფილი მოქალაქის და ზნეობრივად განვითარებული ადამიანის, „კაიკაცის“ ძირითად მახასიათებლად აღიქმებოდა. (ჭავჭავაძე, 1879 წ., იანვარი).

ილია ჭავჭავაძეს ღრმად სწამდა, რომ „კაცი ჯერ კაცი უნდა იყოს.“ ადამიანი „**კაცურკაცობას**“ მარტო ფულის შოვნაში არ უნდა ჰხედავდეს. ილიას

მიუღებლად მიაჩნდა ფულის უპატიოსნო გზებით შოვნა, ინუნებდა „სიხარბეს და გულქვაობას“, რაც ინვესტს იმას, რომ „ადამიანი ადამიანს სასიკვდილოდაც არა ჰზოგავს გროშისთვის.“ ილია აღნიშნავდა: „ფულის შოვნის სიხარბისაგან გააფთრებულს კაცს განა მოეთხოვება იმისთანა გრძნობა, როგორც, მაგალითებრ, **კაცთმოყვარეობაა, სიბრალულია, გულშემატიკიერობაა**, და სხვა ამისთანა პატიოსანი სიტბო სულისა და გულისა? ფულის შოვნის სიხარბე ისეთს ჟანგს მოჰკიდებს ხოლმე სულსაცა და გულსაც, რომ არავითარი გრძნობა ვეღარ ისადგურებს ადამიანში.....კაცობა ადამიანისა ფული არ არის და სიღარიბე, უფულობა არაკაცობას არა ჰნიშნავს....ბევრი ღარიბია კაცური ღირსებისა....**კაცი უნდა ჯერ კაცი იყოს** და მერე თუნდაც ფულიანი, თუნდა უფულო.“ (ჭავჭავაძე, 1888).

საქართველოს ფუნდამენტური ღირებულებები

გლობალიზაციის თანამედროვე კონტექსტში ეროვნული პროგრესი შეუძლებლად და არარაციონალურად აღიქმება იმ ძირეული ფასეულობების გარეშე, რომლებიც ქვეყნის იდენტობისა და მდგრადი განვითარების საფუძველს წარმოადგენენ. ილია ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობითი სისტემის მიხედვით, ასეთ უმნიშვნელოვანეს ღირებულებებს შეადგენენ მამული, ენა და სარწმუნოება — ფასეულობები, რომლებიც მან “სამი ღვთაებრივი საუნჯის” სახელით მოიხსენია. ილია აღნიშნავდა: **“სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა და სარწმუნოება. თუ ამათაც არ ვუპატირონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავსცემთ შთამომავლობას?”** (ჭავჭავაძე, 1860).

ილია ჭავჭავაძე მიაჩნებდა, რომ ეს მემკვიდრეობა მორალურ პასუხისმგებლობას გვაკისრებს წინაპართა მიმართ და მოგვიწოდებდა მის სიფრთხილითა და ერთგულებით დაცვას, რადგან მათ გარეშე, მომავალი თაობის წინაშე ვერ გავამართლებთ ჩვენს კულტურულ და ისტორიულ პასუხისმგებლობას.

ღირებულებითი ეკონომიკური პრინციპები და ეთიკური კონტექსტი

ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკური აზროვნება ეფუძნება ღირებულებითად დატვირთულ პრინციპებს, რომელთა შორის მთავარი როლი ენიჭება ადამიანის ღირსებას, სოციალური პასუხისმგებლობის აღქმას და ეროვნული ინტერესების უპირატესობას. ეკონომიკური განვითარება მასთან დაკავშირებული

ბული იყო. ილია მიიჩნევდა, რომ ცხოვრება, რომელიც არ უწყობს ხელს ადამიანის ბედნიერებასა და სიამოვნებას, და არ უქმნის პიროვნებას ან საზოგადოებას მისი ღირსებისამებრ მოპოვებული მადლისა და წარმატებების გაზიარების შესაძლებლობას, საბოლოოდ „ჯოჯოხეთის“ მსგავსად იქნებოდა. მისთვის უპირატესი იყო არა მხოლოდ ინდივიდუალური ან სოციალური წარმატებების რაოდენობა, არამედ მათი მნიშვნელობა და ის ფასეულობები, რომლებიც ამ წარმატებებს საფუძვლად უდევს. მისთვის მადლი, როგორც შინაგანი და კულტურული კეთილმოქმედება, წარმოადგენს არა მხოლოდ პიროვნული, არამედ ეროვნული თანაცხოვრების და კეთილდღეობის ძირითადი ელემენტს, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ანმყოს და მომავლის კეთილდღეობას.

ილია დასძენდა: „ადამიანი და ნამეტნავად ერი არა მარტო „პურიტა ერთითა ცოცხალ არს“. ცხოვრება ერთიანი მდინარეა ორის დიდის ტოტისა: ერთი რომ ხორცისათვის მოაქვს საზრდო, მეორეს — სულისათვის. თუ ან ერთი დაშრა, ან მეორე, — გვამი ერისა მკვდარია, ვითარცა უსულოდ ხორცი და უხორცოდ სული, საქაოსათვის მაინცა. ამიტომაც, ვინცა სჩივის და ჰღალადებს სახორციელო პურისათვის, ის ამდენადვე, თუ არ მეტად, უნდა იღვწოდეს სასულიერო პურისათვის. ადამიანი, თუ მთელი ერი, იმისათვის კი არ არის გაჩენილი, რომ პური სჭამოს, არამედ პურსა სჭამს იმიტომ, რომ კაცურ-კაცად იცხოვროს და აცხოვროს თავის შთამომავალი. „ვით მამა ზეცისა იყავნ შენც სრული“ — აი თავი და ბოლო ადამიანის ცხოვრებისა. ვის რა მანძილი გაუვლია, ცალკე ადამიანია თუ მთელი ერი, — ამ სისრულის გზაზე, ვინ რამოდენად წინ წამდგარა, ვის რამოდენად აღფრთოვანებული აქვს სულთა-სწრაფვა ამ გზაზე დაუღალავად სიარული-სათვის, — აი საწყაო, როგორც ცალკე ადამიანის ღირსებისა, ისეც მთელის ერისა.“ (ჭავჭავაძე, 1896).

ილია ჭავჭავაძის აზრით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ფასეულობებია — **თვითმოქმედება, სამეწარმეო აქტივობა, „ამხანაგობების“ ორგანიზება, ერთიანობა, სამართლიანობა, საქმისადმი „საერთო სიყვარულით გამსჭვალვა.“** თვითმოქმედებით და თავის-თავის იმედით დაწყებული საქმეთა ზოგიერთი მაგალითები წინა-წლების მეოხებითაც თვალ-წინა გვაქვს. ჩვენი ბანკები, ჩვენი საზოგადოებანი - წერაკითხვის გამავრცელებელი, დრამატიული, ღარიბთა მოსწავლეთა შემწეობისათვის, ჩვენი სკოლები, ქართველთა წიგნთა გამომცემელი ამხანაგობა, - ყოველივე

ესენი ერთად და თვითოეულად ცალკე ჩვენის თვითმოქმედების, თავის-თავის იმედის შვილები არიან და, როგორც ვხედავთ, თუმცა ტაატიო, მაგრამ მაინც ძლიერდებიან და მატებით წინ მიდიან დღითი-დღე ჩვენდა სასიხარულოდ და სანუგეშოდ. ყოველივე ეს მომხდარია ამ ოცს წელიწადში თითო-ობით, ხანდაზმობით, დროგამოშვებით, კანტი-კუნტად, ხოლო წარსულმა წელიწადმა ერთბაშად მოგვიხნა და მოგვითესა უშველებელი ნაყოფიერი და ნოყიერი დიდი მინდორი საეკონომიო მოქმედებისა, აქამდე უქმად დებული, დაუძრავი და ჩვენ მიერ თითქმის ხელუხლებელი. მომწიფდა ჩვენში ის აზრი, რომ სულიერ ღონესთან ერთად უნდა ვლიდეს ღონე ხორციელიც, რომ სულის, ჭკუისა და გონების გაძლიერებას მხარ-და მხარ უნდა მოსდევდეს ქონების, ჯიბის გაძლიერებაცა, რომ ერი და ქვეყანა, რომელთაც ან ერთი აკლია, ან მეორე, ცალფეხა კაცსა ჰგავს, და როგორც ცალ-ფეხა კაცი შორს მანძილს საჭირო სიმაღლით ვერ გაივლის, ისეც ერი, ქვეყანა, ვერას გახდება, თუ თავის წარმატების საყვეარში ეს ორი უღლადი, ყოვლთ-შემძლებელი ძალ-ღონე არ ეყოლება შებმული ერთად და განუყრელად.” (ჭავჭავაძე, 1892).

ილია გვიზიარებს თავის სურვილს თვითმოქმედების საქმეში წარმატების მისაღწევად, გვთავაზობს სახელმძღვანელო პრინციპებს და აღნიშნავს: „ღმერთმა ჰქმნას, რომ ეს ასე მოხდეს, და მოხდება კიდეც, თუ არ დავივიწყებთ, რომ თვითოეული ჩვენგანი, — გლეხია, თავადი, აზნაური, ქალია თუ კაცი, — სულ ყველანი ერთად ქართველები ვართ, ჭირსა და ლხინში განუყრელნი და განუყოფელნი. ამიტომაც სიკეთისათვის ბრძოლაში თვითოეულს ჩვენგანს ყველანი ერთნაირად უნდა ახსოვდეს, რათა გარჯით და ბრძოლით მოპოებულ სიკეთისაგან ყველას თავისი წილი ერგოს უნაკლულოდ. მარტო ამ საერთო სიყვარულით გამსჭვალული კაცია უძლეველი და გამარჯვებული. ღმერთიც ამისთანა კაცსა სწყალობს და ქვეყანაც ამისთანა კაცის სახელს ჰლოცულობს, რადგანაც საქვეყნო საქმე მარტო ამისთანა კაცებისაგან ჰრიგდება და კეთდება.” (ჭავჭავაძე, 1892).

ილიას მთავარ პრინციპებად მიიჩნდა თითოე-ოლი ჩვენგანის „ჭირსა და ლხინში განუყრელობა და განუყოფლობა“, „სიკეთისათვის ბრძოლაში თითოეულ ჩვენგანს ყველანი ერთნაირად უნდა ახსოვდეს“, „რათა გარჯით და ბრძოლით მოპო-ვებულს სიკეთისაგან ყველას თავისი წილი ეროს უნაკლულოდ.“

ილია ჭავჭავაძის აზრით, განსაკუთრებით

მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ფასეულობითი პრინციპები მოიცავდა შემდეგს: **შრომა და შრო-მის პატივისცემა, წარმოების განვითარება, მინის სრული საკუთრება და მისი სამართლიანი გადანა-წილება, ეროვნული ეკონომიკის დამოუკიდებლობა** (მისთვის მიუღებელი იყო, რომ ქართული ეკო-ნომიკა უცხო ძალების ინტერესებზე ყოფილიყო დამოკიდებული), **გონივრული მეწარმეობა და ფინანსური კულტურა, საზოგადოებრივი სიკეთე-ების განვითარება** (თვლიდა, რომ წინსვლა უნდა ემსახურებოდეს ხალხის კეთილდღეობას).

ილია ხაზგასმით აღნიშნავდა ეკონომიკურ პრიორიტეტებს და სიხარულით ამბობდა, რომ მიმდინარე სირთულეებმა ქართველებს უბიძგა საკუთარ ყოფა-ცხოვრებაში ღრმად ჩახედონ და გააცნობიერონ, თუ რამდენად გადამწყვეტია ეკო-ნომიკური მხარე. არსებულ რეალობაში ყველამ უნდა იგრძნოს, რომ აქამდე უკანა პლანზე დარჩე-ნილ ეკონომიკურ საკითხებს სხვა პრობლემებზე წინ უნდა მივანიჭოთ პრიორიტეტი. ილია, კერძოდ აღნიშნავდა: „ჩვენდა სასიამოვნოდ უნდა აღვნიშ-ნოთ, რომ ამისთანა გაჭირებამ თვალი აუხილა ქართველობას თავის ყოფა-ცხოვრებაში ჩახედ-ვისათვის. დღეს თვითვეული ჩვენგანი ჰგრძნობს, რომ აქამომდე მივიწყებულს ეკონომიურს მხარეს ჩვენის ცხოვრებისას პირველი ადგილი უნდა და-ეთმოს სხვა საზრუნავთა შორის; რომ ეკონომიური ცხოვრების მოედანზე უნდა ვეძიოთ ღონე ჩვენის გაძლიერებისა, ტანში გამართვისა და აქ უნდა გა-ვისარჯნეთ და ვიამაგოთ.” (ჭავჭავაძე, 1893).

ჩვენი ქვეყნის გაძლიერება, მტკიცე ფუნდამე-ნტის შექმნა და განვითარება სწორედ ეკონომიკურ საქმიანობაშია საძიებელი. კახეთში რკინიგზის გაშვება, ღვინის წარმოების გააქტიურება, სა-უბრები იმაზე, რომ ქართლის პურის წარმოება და იმერეთის სიმინდის საქმე კახეთის მაგალითით უნდა განვავითაროთ; ასევე, სურვილი, რომ მინის საკრედიტო სისტემასთან ერთად მოკლევადიანი სესხებიც ხელმისაწვდომი გახდეს — ეს ყველაფერი მიაწინებს **ახალ ტენდენციებზე**. იგივე შეგვიძლია ვთქვათ გლეხობის მხრიდან საერთო სახსრების გაერთიანებაზე სოფლის მეურნეობის მხარდა-საჭერად, და აზნაურების მცდელობაზეც, რომ მსგავსი ინიციატივები თავადაც განახორციელონ. ყველა ეს ფაქტი ცალ-ცალკე და ერთად ცხადყოფს, რომ ქართველები ნაბიჯ-ნაბიჯ მიდიან სწორი და ახალი გზისაკენ, რაც აუცილებლად მიგვიყვანს წარმატებამდე. რადგან როგორც ცნობილია, სწორი მიმართულების პოვნა უკვე ნახევარი წარმატებაა.

პრის საჭიროებებზე მორბევა

პუბლიცისტურ წერილში „ჩვენი აზრი სწავლა-აღზრდის სისტემის შესახებ (წერილი რედაქციის მიმართ)“, (ჭავჭავაძე, 1893), ილია ჭავჭავაძე აღნიშნავდა ეკონომიკის მჭიდრო კავშირზე განათლებასთან, კულტურასთან და სოციალურ თანასწორობასთან. ის მიიჩნევდა, რომ ილია ჭავჭავაძე თავის პუბლიცისტურ წერილში („ჩვენი აზრი სწავლა-აღზრდის სისტემის შესახებ (წერილი რედაქციის მიმართ)“, 1893) ხაზს უსვამდა იმ იდეას, რომ განათლება მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობასთან, კულტურულ განვითარებასთან და სოციალურ სამართლიანობასთან. მისი შეხედულებით, სწორი და ხელმისაწვდომი საგანმანათლებლო სისტემა აუცილებელია ეკონომიკური წინსვლისთვის და საზოგადოების შიგნით თანასწორი პირობების შექმნისთვის. ამით ილია მდგრადი განვითარების საჭიროებებსაც და მდგენელებსაც წარმოაჩენდა და აკავშირებდა.

ილია ჭავჭავაძე მიუთითებდა, რომ თუ განათლების სისტემა სწორად არ მოეწყო, ქვეყნის ეკონომიკა ვერ განვითარდებოდა, ხალხი გაჭირვებაში დარჩებოდა და სოციალური უთანასწორობა კიდევ უფრო გამძაფრდებოდა. მისი აზრით, განათლების ხარვეზი პირდაპირ იწვევს ეკონომიკურ სიდუხჭირესა და საზოგადოების ჩამორჩენას კულტურულადაც და სოციალურადაც.

ილია ჭავჭავაძის კონკრეტული გამონათქვამები ფორმულირებულია შემდეგნაირად: „ყოველის სკოლის არსებობას უნდა ამართლებდეს მოთხოვნილებანი ერისა... წარმატებული ის იქნება, ვინც დროისა და ჟამის შესაფერ სწავლა-ცოდნით შეიარაღდება, ვისი სწავლა-ცოდნაც ეშვება მება თავის ეროვნულს თავისებურებას, სამშობლოს ვითარებას. არსებობისათვის ბრძოლა დღეს ჩვენში ძლიერ გამწვავდება. ათასის ჟურის უცხო ხალხი შემოესია ჩვენს ქვეყანას და ლამის წაგვლეკოს და ალგვგაოს სამშობლო მიწა-წყლიდან. ამიტომ, მართლაც სწავლით შეიარაღება გვიჭირს;“ „არ არის ჩვენი წარსული თუ არ გაბმული, შეუწყვეტელი ბრძოლა მიწა-წყალის დასაცველად, იმ იარაღის შესარჩენად, რომლითაც ქართველს შეეძლო არსობითის ბრძოლიდან ბურთის გატანა. დღეს რილათი აიწონება ჩვენის ქვეყნის აკვარგიანობა, თუ არა მეურნეობით. ვინ შეადგენს ძალას, ღონეს და თავმოწონებას ქართველობისას, თუ არ ჯგუფი, კრებული თავისუფლად მეურნეთა? რა სიგელი უნდა წარუდგინოთ მომავალს, ჩვენის არსებობის დასაცველად, თუ არ მეურნეობა?“

„რაც არის ჩვენი ეროვნული თავისებურება... ჩვენი სწავლა და ცოდნა აი აქეთ უნდა მიისწრაფოდეს“;

„ჩვენი მიწა-წყალი საშინელი სისწრაფით გადადის უცხოთა ხელში... ძველებური, მამა-პაპური წესი მიწის მუშაობისა აღარ ვარგობს, საჭიროა ახალის, ევროპულის ხერხით მუშაობა, საწიროა განოყიერება მიწისა, საჭიროა მაშინები. ერთის სიტყვით, საჭიროა სამეურნეო ცოდნა, და იგი კი არ გახლავთ.“ ამიტომ ჩვენ უნდა ვეტრფოდეთ „რეალურს სწავლას საზოგადოდ და საეურნეო სამრეწველოს – კერძოდ“;

წარმოვიდგინოთ შემთხვევა, რომ გვაქვს რეალური სასწავლებლები, სამეურნეო, სატექნიკო და სხ. მიაწყდა ქართველობა ამ სკოლებს და უსწავლელი არავინ გადარჩა /ჩვენი იდეალი/. სურათი ძირეულად შეიცვლება. დაფუძნდებით მამულს, შევიშუშავებთ, ავაყვავებთ, გავმართავთ, ფაბრიკებს, ზავოდებს, და ვაკეთებთ მაშინებს. ყველას თავისუფალი შრომა გვექნება;“

„სწავლას და განათლებას ჩვენ უნდა ვუცქერდეთ არა როგორც საგანს მისწრაფებისას მხოლოდ, არამედ როგორც საშუალებას, ღონისძიებას, რომლის მეოხებით უნდა იმატოს ჩვენმა კეთილდღეობამ, ჩვენმა ბედნიერებამ;“

„ამაზრს არ შეეცვლით, ვიდრე თვით ეს სკოლები არ შეიცვლება, ვიდრე იგი სკოლები არ იქნება დამაკმაყოფილებელი ერის არსებობის საჭიროებისა;“

როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძის აზრით, განათლება უნდა შეესაბამებოდეს ერის ეროვნული თავისებურებებსა და ქვეყნის რეალურ მდგომარეობას. სკოლა და სწავლა არ უნდა იყოს თავისთავადი მიზანი, არამედ საშუალება, რომელიც ხელს შეუწყობს ერის გაძლიერებასა და ქვეყნის განვითარებას.

ილია განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს მიწა-წყლის დაცვის საჭიროებაზე, რაც ისტორიულად მუდამ იყო ქართველი ერის უპირველესი საზრუნავი. ის თვლის, რომ ქვეყნის გადარჩენისათვის აუცილებელია პრაქტიკულ ცოდნაზე დაფუძნებული განათლების სისტემის შექმნა — ისეთი, რომელიც ახალგაზრდობას შეასწავლის თანამედროვე, ევროპული მიდგომებით სოფლის მეურნეობასა და მრეწველობას.

ილია ასევე გამოხატავს რწმენას, რომ თავისუფალ შრომაზე დაფუძნებული ეკონომიკური განვითარება — ფაბრიკების, ქარხნებისა და ტექნიკის წარმოება — უზრუნველყოფს ერის დამოუკიდებლობასა და კეთილდღეობას. ამგვარად,

განათლება ილია ჭავჭავაძისთვის არ არის მხოლოდ კულტურული ღირებულება, არამედ გადამწყვეტი ინსტრუმენტი ეროვნული ინტერესების დასაცავად და ქვეყნის წინსვლის უზრუნველსაყოფად.

ნათლას ჩანს ილიას ნააზრევი იმ უმთავრესი ღირებულებების თაობაზე, როგორცაა: **განათლების შესაბამისობა ქვეყნის ეროვნული თავისებურებებისადმი, სამშობლოს ვითარებისადმი; შეუწყვეტელი ბრძოლა მიწა-წყალის დასაცველად; ქვეყნის გადარჩენა; თავისუფალ შრომაზე დაფუძნებული მრეწველობის და სოფლის მეურნეობის განვითარება; ეროვნული ინტერესების უზრუნველყოფა.**

ილია ჭავჭავაძე ქვეყნის პროგრესის აუცილებელ წინაპირობად განათლებასა და სწავლას მიიჩნევდა. იგი ამ ღირებულებებს განსაკუთრებულ სტრატეგიულ მნიშვნელობას ანიჭებდა როგორც ეროვნული განვითარებისა და კულტურული აღორძინების განმსაზღვრელ ფაქტორებს. ჭავჭავაძის ხედვით, სწორედ განათლებისადმი ერთგულება განაპირობებდა საქართველოს ძლიერებას დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის ეპოქაში — პერიოდებში, რომლებიც ეროვნულ აღზევებასა და სულიერ ამაღლებასთან არის ასოცირებული. ილია ხაზს უსვამდა ისტორიულ ტენდენციას, რომლის მიხედვითაც ქართველმა ერმა, მიუხედავად ხანგრძლივი ბრძოლებისა თავისუფლებისთვის, როგორც კი მშვიდობის მცირე შანსი ეძლეოდა, დაუყოვნებლივ მიმართავდა ამ პერიოდს განათლების საქმეზე ზრუნვისა და ცოდნის გავრცელებისთვის. მისთვის ეს მუხტი ეროვნული მეხსიერებისა და წარმატებული სახელმწიფოებრივი განვითარების განუყოფელი ნაწილი იყო. (ჭავჭავაძე, 1878 წ., 10 მაისამდე).

დღესაც აქტუალობას არ კარგავს ის ფუნდამენტური პრინციპები და უმნიშვნელოვანესი ღირებულებები, რომელთა განხორციელება აუცილებელი წინაპირობაა ქვეყნის პროგრესისა და განვითარებისთვის. ამ ღირებულებათაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეროვნული ერთიანობა, თავისუფლებისათვის შეუდრეკელი ბრძოლა, სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობა და რეფორმების გზით საზოგადოების განახლება. სწორედ ამ პრინციპებზე დაფუძნებული პოლიტიკა და კულტურულ-საზოგადოებრივი მიმართულება წარმოადგენს მტკიცე საფუძველს მდგრადი მომავლის შესაქმნელად.

ილია ჭავჭავაძის მიერ ჩამოყალიბებული ხედვები გვთავაზობს **განათლების ეროვნული მოდელის ფასეულ პრინციპებს, რომელიც ეფუძ-**

ნება ერის საჭიროებებსა და დროის გამოწვევებს; ემსახურება ეკონომიკურ დამოუკიდებლობასა და კეთილდღეობას; ითხოვს სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის თანამედროვე მიდგომების ათვისებას; და საბოლოოდ – ჩამოყალიბებული, განათლებული ერის წარმოშობას, რომელიც თავად შექმნის უკეთეს მომავალს.

ევროპული ცივილიზაციის აღმა და მისწრაფება ევროპულ გზაზე

ილია ჭავჭავაძე ერთ-ერთ პირველ ქართველ ინტელექტუალად მიიჩნევა, რომელმაც გააზრებულად აღიქვა ევროპული ცივილიზაციის რაობა, მისი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული მოდელი. მისთვის ევროპა — ეს იყო პროგრესის, თავისუფლების, ადამიანის უფლებების, კანონის უზენაესობისა და ინდივიდუალური ღირსების სივრცე. ამ ღირებულებებს ილია არ აღიქვამდა როგორც დასავლური გავლენის ბრმად გადმოლებას, არამედ როგორც ის იდეალი, რომელიც ქართველი ერის შინაგან კულტურულ საფუძველზე უნდა დამკვიდრებულიყო.

ილია ჭავჭავაძისთვის ევროპა არ ყოფილა მხოლოდ გეოგრაფიული ან პოლიტიკურ-ეკონომიკური სივრცე. ის განიხილავდა მას როგორც ცივილიზებულ სამყაროს, რომელიც ეფუძნებოდა თავისუფალი პიროვნების აღიარებას, განათლების პრიორიტეტს, სოციალური თანასწორობის იდეას და სამართლებრივ წესრიგს. ამ იდეალების ასახვას ის საკუთარი პუბლიცისტური ნაწარმოებებისა და საზოგადოებრივი საქმიანობის გზით ცდილობდა.

რეფორმების იდეა და მისი განხორციელების გზა

ილია ჭავჭავაძე ეროვნულ პროგრესს განათლების გავრცელებასა და სოციალური რეფორმების გატარებას უკავშირებდა, რაც მისთვის ცივილიზებული ქვეყნების მაგალითზე დაფუძნებული განვითარების აუცილებელ პირობად მიიჩნეოდა.

ილია ჭავჭავაძე აანალიზებს იმდროინდელი მსოფლიოს წარმატებული ქვეყნების ეკონომიკური სტაბილურობისა და კეთილდღეობის ზრდის მიღწევის გამოცდილებას. გამოავლენს, რომ ამ წარმატებებს განაპირობებს სწორედ ღირებულებითი სისტემები ქვეყნისა. მას მოჰყავს ბრაზილიის, იაპონიის, ჩინეთის და სხვა ქვეყნების მაგალითები. ილია ჭავჭავაძე, ანალიზის საგნად იღებს იმ პერიოდის მსოფლიოში წარმატებული ტრენდების მქონე სახელმწიფოებს და მათ სოციალურ-ეკონო-

მიკურ პროგრესს კონკრეტული მაგალითების საფუძველზე განიხილავს. იგი მიუთითებს იმაზე, რომ ეკონომიკური სტაბილურობა და კეთილდღეობის ზრდა უმთავრესად დამოკიდებულია ღირებულებით სისტემებზე, რომლებიც თითოეულ ქვეყანაში სახელმწიფოებრივი ცხოვრების საფუძველს წარმოადგენს. ილია თავდაპირველად აანალიზებდა ევროპის დანიშნულების მიზეზებს და მიიჩნევდა, რომ „ისტორია და წარმატება — მარჯვესი, გამრჯვესი, მხნესი და მერმისისათვის მებრძოლის კუთვნილია. ამისთანად აღმოჩნდა ევროპიელი, და ბურთი და მოედანიც იმას დარჩა. იგია დღეს გამგებელი ქვეყნიერობისა, იგია დღეს ქვეყნის უღლის მწვეელი და იგივეა ქვეყნის სიკეთის მკრეფავი და პატრონიცა. მეცნიერება და მხნეობა, ჭკუა და ხელი. ამ მეცნიერებასა და მხნეობას, ამ ჭკუასა და ხელს ამოქმედებს დაუღალავი წყურვილი ხვალის უკეთესობისა და მწვავე უკმარობა დღევანდელისა. ამ ორ გრძნობათაგან წარმოსდგება ის ძლევა მოსილი წინმსვლელობა, ის დიადი წარმატება.“ (ჭავჭავაძე, 1889).

ილია ჭავჭავაძე ხაზს უსვამს, რომ აზია, მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიულად იყო კულტურისა და ცივილიზაციის ერთ-ერთი პირველი კერა, დიდხანს დარჩა სტატიკურ მდგომარეობაში და ვერ შეძლო თანამედროვე მოთხოვნებთან შესაბამისი გარდაქმნების გატარება. მისი აზრით, აზიის რეგრესის მიზეზია არა მხოლოდ გარე ფაქტორები, არამედ შიდა მენტალური და სოციალურ-კულტურული სტაგნაცია — კმაყოფილება არსებულით და უარყოფითი დამოკიდებულება ცვილილიზაციის, პროგრესისა და უცხო კულტურების მიმართ.

წინსვლის უმთავრეს საფუძვლად ილია მიიჩნევს იმ სოციალურ-მენტალურ მდგომარეობას, როდესაც საზოგადოება არ კმაყოფილდება დღევანდელი მდგომარეობით, არამედ მას აღიქვამს როგორც ხიდს უკეთესი მომავლისაკენ. მისი შეფასებით, ეს თვისება — უკმარობა დღევანდელისა და წყურვილი ხვალისდელის სრულყოფისკენ — არის ის ძირითადი მამოძრავებელი ძალა, რომელმაც ევროპა მსოფლიო პროგრესის ლიდერად აქცია.

ილია ჭავჭავაძე დასავლეთის წარმატების საფუძვლად ასახელებს ცოდნისა და შრომის კულტს — ღირებულებებს, რომლებიც წარმოებაზე დაფუძნებულმა საზოგადოებამ განავითარა ორგანიზაციული სტანდარტებისა და ეფექტური მმართველობის ინსტიტუტების მეშვეობით. მისი თქმით, ევროპის მოქალაქეები „დაუღალავი შრომითა და გონებრივი ძალისხმევით“ ქმნიდნენ ცი-

ვილიზაციას, რომელმაც ტრადიციული საზღვრები გადალახა და ახალ დონეზე აიყვანა საზოგადოებრივი განვითარება.

ამ კონტექსტში, ილია განსაკუთრებით აკვირდება იმ ცვლილებებს, რაც აზიის ქვეყნებში თანდათანობით იწყებს განვითარებას. მისი ანალიზის თანახმად, ჩინეთმა და სპარსეთმა, მიუხედავად ხანგრძლივი კულტურული ჩაკეტილობისა, დაიწყეს დასავლური ცივილიზაციის მიღების მცდელობები. თუმცა ყველაზე მნიშვნელოვანი და წარმატებულ მაგალითად იაპონია მოჰყავს. ეხება რა იაპონიას, ილია კონკრეტულად გამოყოფს, რა უნდა გადმოიღოს ქვეყანამ ევროპული გამოცდილებიდან და განსაკუთრებულ ყურადღება მიაპყრობს რამდენიმე მთავარ ასპექტს, როგორიცაა: **განათლება**, **„ნამეტნავად მმართველობა და გამგებლობა ქვეყნისა“**, **ევროპის წესი ანუ ინსტიტუტები და რიგი, ანუ მიღებული სტანდარტები**. კერძოდ, ილია აღნიშნავს: „იაპონია ამ მხრით უფრო გაბედულად ირჯება. მისი ახალი ხელმწიფე დიდი მომხრეა ევროპის განათლებისა და ჰლამის დაუცხრომელად — ყოველისფერი, ნამეტნავად მმართველობა და გამგებლობა ქვეყნისა, ევროპის წესსა და რიგს შეუფეროს. დღეს იაპონიას ბევრი ევროპიულად განათლებული, ევროპაშივე სწავლამიღებული ახალგაზრდობა ჰყავს. შინაც დიდად მოცადინენი არიან სწავლისა და განათლებისათვის. მწერლობა, ცოტად თუ ბევრად, ფრთასხმულია და გავრცელებული, და ვინ იცის, — იქნება იაპონიამ პირველი მესვეურობა გაუწიოს აზიას ევროპის ცივილიზაციის ზედმოქმედების ქვეშ წარსამატებლად და განთიადმა განათლებისამ თავისი სხივოსანი შუქი პირველ იქიდან მოჰფინოს მთელს აზიასაცა. ამბობენ, იაპონელი ამისათვის არც ნიჭს არის მოკლებული და არც უნარსაო.“ (ჭავჭავაძე, 1889).

ილია ხაზს უსვამს, რომ იაპონიამ — შიდა პოლიტიკური ნების, განათლების სისტემის რეფორმისა და დასავლური მმართველობითი სტანდარტების შემოღების გზით — მოახერხა ცივილიზაციური წინსვლის მკვეთრი დაჩქარება. იაპონიის გამოცდილება ჭავჭავაძისთვის წარმოადგენს იმის მაგალიტს, თუ როგორ შეუძლია ქვეყანას წარმატებით შეერწყას მსოფლიო პროგრესს, თუ იგი გააჩნია შესაბამისი ნება, უნარი და მზაობა ცვლილებებისადმი.

სპარსეთის მაგალითით, ილია ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ დასავლური ცივილიზაციის მიღება მხოლოდ ტექნიკური ცვლილებები არ არის, არამედ პოლიტიკური ნების და სოციალური თვითშეგნების

გამოხატულება. შაჰის ევროპული ტურნეებისა და დაკვირვებების ფონზე, ქვეყანაში დაიწყო ძველი წესრიგის გადაფასება და ახალი, პროგრესულ პრინციპებზე დაფუძნებული მმართველობის მოდელის ძიება. (ჭავჭავაძე, 1889).

ამრიგად, ილია ჭავჭავაძის მიხედვით, ცივილიზებული განვითარება არა მხოლოდ ტექნიკური პროგრესით, არამედ ღირებულებითი სისტემის გადაფასებითა და განათლების, მმართველობისა და სოციალური წესრიგის მორგებით მიიღწევა. მისი შეფასებით, ქვეყნის წინსვლის გზაზე გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მასობრივ განათლებას, მმართველობითი სისტემის ეფექტურობას, ცივილიზებულ სტანდარტებსა და პროგრესზე ორიენტირებულ საზოგადოებრივ თვითშეგნებას.

ბრაზილიის მაგალითზე საუბრისას ილია განსაკუთრებით გამოარჩევს იმპერატორ დონ პედრო II-ის მმართველობის პერიოდს და მისი მმართველობითი პრაქტიკის ანალიზს მიმართავს. 1889 წელს მომხდარი პოლიტიკური ცვლილება — იმპერატორის მშვიდობიანი, უსისხლო გადაყენება და ბრაზილიის რესპუბლიკად გამოცხადება — არ აღიქმება მხოლოდ პოლიტიკური გარდაქმნის ფაქტად. ილია შეეცდება გაარკვიოს, რა პირობებმა განაპირობა იმ ეპოქის წინსვლა და ეკონომიკური აღმავლობა.

ილია ჭავჭავაძე გამოყოფს რამდენიმე მნიშვნელოვან ფაქტორს: **მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური თავისუფლებების არსებობა**, რაც ხელს უწყობდა საზოგადოების აქტიურ მონაწილეობას სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში; **წარმომადგენლობითი მმართველობის სისტემა**, რომელიც უზრუნველყოფდა პოლიტიკური პროცესების დემოკრატიულობას; **სიტყვისა და პრესის თავისუფლება**, რომელმაც განაპირობა კულტურული და საინფორმაციო სფეროების გაძლიერება; **განათლების სფეროს განვითარება**, რომელსაც დონ პედრო II განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა; **ინფრასტრუქტურის, განსაკუთრებით კი რკინიგზის და ფინანსური ინსტიტუტების განვითარება**; და ბოლოს, **მონობის გაუქმება**, როგორც უდიდესი ჰუმანური და სამართლებრივი მიღწევა. (ჭავჭავაძე, 1889).

ამ გზით ილია ჭავჭავაძე ხაზს უსვამს იმას, რომ წარმატებული მმართველობა ეფუძნება არა მხოლოდ გარე ფაქტორებს, არამედ ღრმა შინაგან პრინციპებს — სამართალს, თავისუფლებას, განათლებასა და ადამიანური ღირსების პატივისცემას.

ილიას ხედვები **განათლების, ეკონომიკური შეკავშირების (კოოპერაციის), ეკონომიკური**

აზროვნების განვითარების, თავისუფალი სიტყვის, დემოკრატიის, ეროვნული თვითშეგნების გაძლიერების, სამართლის სისტემის განახლების შესახებ, რომელიც სამართლის უზენაესობის დამკვიდრებას უზრუნველყოფდა, დღესაც აქტუალურია.

საქართველოს მისწრაფებების თავსებადობა ევროკავშირის ფასეულობებსა და მიზანთან

თანამედროვე რეალობის გათვალისწინებით, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმ კითხვაზე პასუხის გაცემა, რამდენად შეესაბამება საქართველოს მისწრაფებები ევროკავშირის ფასეულობებსა და სტრატეგიულ მიზნებს. (Bedianashvili, 2018; 2023; Gvelesiani, & Veshapidze, 2016a, 2016b; Papava, 2016, 2020a, 2020b).

ევროკავშირის შესახებ ხელშეკრულების მე-2 მუხლით განსაზღვრულია ის ღირებულებები, რომლებზეც არის დაფუძნებული ორგანიზაცია, კერძოდ: ადამიანის ღირსების პატივისცემა, თავისუფლება, დემოკრატია, თანასწორობა, სამართლის უზენაესობა, ადამიანის უფლებების მათ შორის, უმცირესობათა უფლებების დაცვა, პლურალიზმი, დისკრიმინაციის დაუშვებლობა, შემწყნარებლობა, სამართლიანობა, სოლიდარობა, ქალთა და მამაკაცთა თანასწორობა. გარდა ამისა, ხელშეკრულების მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტში აღნიშნულია წევრი სახელმწიფოების ეროვნული იდენტობის პატივისცემის აუცილებლობა. მე-6 მუხლი კი, ევროკავშირის ძირითადი უფლებების ქარტიის სავალდებულო ძალას აღიარებს.

ევროკავშირის მიზნები დეკლარირებულია ევროკავშირის შესახებ ხელშეკრულების მე-3 მუხლში, რომლის თანახმადაც, ევროკავშირი მიზნად ისახავს მშვიდობას, კავშირის ღირებულებებისა და წევრი სახელმწიფოების ხალხთა კეთილდღეობის ხელშეწყობას. ხელშეკრულების თანახმად, კეთილდღეობა გულისხმობს: ეკონომიკის ზრდას, ფასების სტაბილურობას, სოციალურ საბაზრო ეკონომიკას, შიდა ბაზრის შექმნას, გარემოს დაცვას, სოციალური სამართლიანობისა და კულტურული მრავალფეროვნების უზრუნველყოფას, ასევე, თავისუფლების, უსაფრთხოებისა და მართლმსაჯულების სივრცის შექმნას და ა. შ. (CONSOLIDATED VERSION OF THE TREATY ON EUROPEAN UNIONEN 26.10.2012 Official Journal of the European Union C 326/13).

ილიას ნააზრევს საფუძველზე შესაძლებელია დასკვნის გამოტანა, რომ ევროკავშირის ღირებულებები და მიზნები თანხვედრაშია ქვეყნის

ეროვნულ ინტერესებთან. ეს დასკვნა მრავალი კვლევით არის გამყარებული. (ბატიაშვილი, 2017; ბერიშვილი, 2017; ბუაძე, 2017, 2020; გოგიაშვილი, 2017; დორეული, 2017; ვეშაპიძე, 1999, 2017; კვარაცხელია, 2017; კოლუაშვილი, 2013; მჭედ-ლიშვილი, 2017; ქარჩავა, 2017; ჩინჩალაძე, 2017; ჩიხლაძე, 2007, 2009; ჩხიკვაძე, 2017; ხარიტონიშვილი, 2017; ხონელიძე, 2017; ჯანელიძე, 2017; შენგელია, 2017; შეშელიძე, 2017; შიხაშვილი, 2018; Silagadze, 2009, 11).

გარდა ქვეყნის შიდა ეკონომიკური განვითარებისა, ჭავჭავაძის ნაშრომებში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საქართველოს გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაციის საკითხს. ილია განიხილავდა შრომის საერთაშორისო დანაწილების, ვაჭრობის, უცხოური ინვესტიციების მიზნობრივი მოზიდვისა და გლობალურ ეკონომიკურ ურთიერთობებში აქტიური მონაწილეობის მნიშვნელობას. ამასთან, ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ასეთი ინტეგრაცია უნდა განხორციელდეს ეროვნული ინტერესებისა და ადგილობრივი კონტექსტის სრული გათვალისწინებით.

ილია საფუძვლიანად იკვლევდა „...ჩვენ სხვისთვის ვართ რამე თუ არა...“ და აღნიშნავდა: „ეს პატარა ქვეყანა, რომელსაც ამიერ-კავკასიას ეძახიან და სადაც უპირატესობა ყოველისფრით ქართველობას უპყრია, დღეს საკვანძო ქვეყნად შეიქმნა. ... აზია საერთოდ და ჩვენ თითონ საკუთრივ ვართ საჭირონი არამც თუ ჩვენის თავისათვის მხოლოდ, არამედ სხვისათვისაც, თუმცა ბევრი რამ შეიცვალა ქვეყნიერობაზედ ამ ხუთას-ექვსას წელიწადში, მაგრამ ეს მიწის-ყელი, რომელსაც კავკასიას ეძახიან, რომელიც აზიისა და ევროპის კარად ყოფილა უწინ და რომლის დაპყრობისათვის ბევრი სხვადასხვა ხალხის სისხლი დაღვრილა, მაინც ისევ კარად დარჩა და ხალხთა შორის შუღლისა და ცილების მიზეზად იქნება კიდევ.“ (ჭავჭავაძე, 1879).

ილია ჭავჭავაძემ დაასკვნა, რომ ისტორიულად საქართველოს გადარჩენა ხშირად განაპირობებდა დიდი სახელმწიფოების შორის მიღწეულ შეთანხმებებს, რომლებშიც ქვეყნის სწორი პოზიციონირება მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო. ის ფაქტი, რომ დღემდე ვარსებობთ, მიუთითებს ჩვენს მდიდარ ისტორიულ წარსულზე და უნარზე, ამ გარემოებებს სწორად შევგუებოდით. თუმცა, ამასთან ერთად, აუცილებელია, დღესაც შევინარჩუნოთ ადეკვატური პოზიციონირება საერთაშორისო სივრცეში, რათა არ დავკარგოთ ჩვენი ისტორიული თვითშეგნება და საუკუნეების განმავლობაში ჩამოყალიბებული

სწრაფვა დამოუკიდებლობისა და ეროვნული თვითმყოფადობისკენ.

ილიას ხედვით, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ქვეყნის ადამიანური, ბუნებრივი და ნიადაგის რესურსების ეფექტიან გამოყენებას — მათ შორის კლიმატის, ჰავისა და წყლის რესურსების სწორად ათვისებას. მნიშვნელოვანია სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება, მათ შორის ბაქო-ბათუმის რკინიგზის სრულყოფილი ამოქმედება და ტრანსპორტის სხვადასხვა სახეობის გაძლიერება. სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია ასევე ბაქოდან შავი ზღვისკენ მიმავალი მილსადენების გაყვანა და კავკასიის რეგიონის ნავთობის რესურსების მიზანმიმართული ათვისება. ამავდროულად, აუცილებელია შეიქმნას ხელსაყრელი პირობები ქართული ღვინისა და აგრარული პროდუქციის საერთაშორისო ბაზრებზე კონკურენტუნარიანად გასატანად.

თანამედროვე გლობალურ და რეგიონულ კონტექსტში ქვეყნის სწორად პოზიციონირება უმნიშვნელოვანეს სტრატეგიულ ამოცანას წარმოადგენს. (პაპავა, 2001, 2019). ეკონომიკური პროცესების ღრმა ანალიზის პირობებში, ილია ჭავჭავაძის ისტორიულ მემკვიდრეობაზე დაფუძნებული ხედვა და მის მიერ ჩამოყალიბებული მომავლისკენ მიმართული მოქმედების პრინციპები შესაძლოა გახდეს ეფექტური გზის მიმცემი. ეს მიდგომა ხელს შეუწყობს როგორც ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების დაცვას, ისე ქვეყნის კულტურული და ეკონომიკური თვითმყოფადობის შენარჩუნებას.

ამიტომ, თანამედროვე აკადემიური დისკურსისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ილია ჭავჭავაძის მემკვიდრეობის ღრმად გააზრება — როგორ იმოქმედებდა იგი თანამედროვე პირობებში, რა პოზიციას დაიკავებდა სხვადასხვა საკვანძო საკითხთან მიმართებით, რა ინიციატივებს წამოაყენებდა და რა მიმართულებას მიანიშნებდა საზოგადოებისთვის. (შეშელიძე, 2017). აღნიშნული კვლევითი მიდგომა გადამწყვეტი მნიშვნელობის მატარებელია არა მხოლოდ ჰუმანიტარული დისციპლინების — როგორიცაა ფილოსოფია, ფილოლოგია, ისტორია და პოლიტოლოგია — უწყვეტი განვითარებისათვის, არამედ ფართო გამოყენებას პოულობს ისეთ სფეროებში, როგორიცაა სამართალი, ეკონომიკა, საერთაშორისო ურთიერთობები და ფინანსები. იგი ასევე წარმოადგენს მნიშვნელოვან წინაპირობას სახელმწიფოს ეფექტიანი ინტეგრაციისთვის გლობალურ პროცესებში. მოცემულ მიდგომას მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს სა-

ხელმწიფოებრივი თვითშეგნების, მმართველობის კულტურის, ეროვნული ინტერესების და ადამიანის უფლებების დაცვის არსობრივად გააზრებაში. ამ პროცესის შედეგად განითარებული ხედვები ერთ-ერთი არსებითი საფუძველია, რომელიც ემსახურება კაცობრიობის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფას გლობალურ დონეზე.

თანამედროვე რეალობის მიხედვით თუ შევაფასებთ, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ილია ჭავჭავაძის შეხედულებებს ისეთ ღირებულებებზე, როგორიცაა **თითოეული ადამიანის კეთილდღეობა, ეკონომიკის განვითარება, თანასწორობა (სამართლიანობა), საკუთრების უფლების დაცვა, თავისუფლება, სახელმწიფოებრივი აზროვნება, ეროვნული თვითმყოფადობა**, დღემდე არ დაუკარგავს აქტუალობა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკური ხედვებისა და მის მიერ წამოყენებული პრინციპების დაცვას, როგორიცაა: **კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობა, პიროვნების თავისუფლების დაცვა, პლურალიზმი, ჰუმანიზმი, დემოკრატიზმი, საბაზრო ეკონომიკა, მენარმეობის თავისუფლება, მთავრობის ლიბერალური ჩარევა, ლიბერალური გადასახადები, კონკურენცია, საერთაშორისო ეკონომიკური ინტეგრაცია, ღია ეკონომიკა, თავისუფალი ვაჭრობა, სამართლიანი რეფორმები**.

დასკვნა

ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკური მსოფლმხედველობა, რომელიც ღრმად ეფუძნება ღირებულებებს, დღესაც აქტუალურია. მისი იდეები აერთიანებს ეროვნულ ინტერესებზე ორიენტირებულ ეკონომიკურ ხედვასა და მტკიცე მორალურ საფუძვლებს. ილია ეკონომიკას განიხილავდა არა მხოლოდ როგორც კეთილდღეობის მიღწევის ინსტრუმენტს, არამედ ქვეყნის დამოუკიდებლობისა და

სოციალური სამართლიანობის განმტკიცების გზად. ილია დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა სოფლის მეურნეობის განვითარებას, სახელმწიფოს როლს სტრატეგიულ სექტორებში და გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგრაციას — ეროვნული ინტერესების გათვალისწინებით. თანამედროვე პირობებში, როცა საქართველო დგას რთული გამოწვევების წინაშე, ჭავჭავაძის იდეები გვთავაზობს ისტორიულად გააზრებულ და ღირებულებითად მდგრად ალტერნატივას, რომელიც შეუწყობს ხელს ქვეყნის განვითარებასა და ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებას.

თანამედროვე რეალობის პრზმით დანახვისას ნათლად ჩანს, რომ ილია ჭავჭავაძის შეხედულებები ისეთ ღირებულებებზე, როგორიცაა ინდივიდის კეთილდღეობა, ეკონომიკური წინსვლა, სამართლიანობა და თანასწორობა, საკუთრების დაცვის უფლება, თავისუფლება, ეროვნული თვითშეგნება და სახელმწიფოებრივი აზროვნება, დღესაც ინარჩუნებს მნიშვნელოვან აქტუალობას და მნიშვნელოვან როლს საზოგადოებრივი განვითარების პროცესში. ილია ჭავჭავაძის ეკონომიკურ შეხედულებებს და მის მიერ წამოყენებულ პრინციპებს დღესაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მის ხედვებში გამოკვეთილია ისეთი ფასეულობები, როგორიცაა კერძო საკუთრების ხელშეუხებლობა, ინდივიდუალური თავისუფლების დაცვა, პლურალიზმი, ჰუმანიზმი, დემოკრატიული მმართველობა, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპები, მენარმეობის ხელშეწყობა, სახელმწიფოს ლიბერალური ჩარევის მოდელი, დაბალი და სამართლიანი გადასახადები, ჯანსაღი კონკურენციის ნახალისება, საერთაშორისო ეკონომიკურ პროცესებში ჩართულობა, ღია ბაზარი, თავისუფალი ვაჭრობა და სამართლიანობაზე დაფუძნებული რეფორმები.